

Alman Subayların Hatıralarında Çanakkale

Mehmet Burak Büyüktopçu

İstanbul, Çizgi Kitabevi, 2020, 184 sayfa, ISBN: 978-605-196-512-3.

Necmi ÇELİK*

Alman Subayların Hatıralarında Çanakkale kitabı, Dr. Burak Büyüktopçu'nun, 2019'da Ankara Üniversitesinde Prof. Dr. Mehmet Osman Toklu'nun danışmanlığını yaptığı "Çanakkale Savaşı'nda Görev Yapmış Alman Subayların Anı Kitaplarında Türk ve Türkiye İmgesi" isimli doktora tezinden üretilmiştir. Yayınlanma amacı ise ilgili konuya dair tarihî belgelerin sadece Türk tarafından değil, Alman belge ve arşivlerinden de incelemektir. Öyle ki çalışmanın kaynakçasını incelediğimizde Türk Tarih Kurumunun belgelerini, yurt dışındaki üniversitelerin Alman Filolojisi kaynaklarını ve Alman subayların eserlerini görmekteyiz. Bunların yanı sıra kitabın kapağında anlaşılacağı üzere bazı Alman subayların hatıralarındaki Türk imgelemelerine kitapta yer verilmiştir. Yazar tarafından hatıraları kullanılan Alman subaylar şunlardır: Otto Liman von Sanders, Erich von Falkenhayn, Wilhelm Leopold Colmar Freiherr von der Goltz, Friedrich Siegmund Georg Freiherr Kreß von Kressenstein, Hans Kannengiesser, Carl Mühlman, Erich Richard Prigge. Bu paşaların kısa biyografileri, bahsedilen Alman nüfuzunu Alman paşalar ekseninde daha net görebilmek için, özetlenerek verilmiştir.

"Giriş" ve "Çanakkale Savaşı'nda Görev Yapmış Alman Subayların Anı Kitaplarında Türk ve Türkiye İmgesi" isimleriyle iki bölüme ayrılan kitabın aslında üç bölümde incelenmesi daha makul olabilir. Kitabın ilk kısmında Osmanlı Devleti ve Prusya-Alman İmparatorluğu ilişkilerinden, okuyucuya ön bilgi sunmak amacıyla kısaca bahsedilmiştir. Bu ilişkiler özelinde baktığımızda, Alman subayların Türk ordusuna etkilerini; Liman von Sanders Paşa'yla Alman nüfuzunun sadece Türk askeriyesini değil,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Samsun, necmi.clk@hotmail.com

imparatorluğun dört bir yanını nasıl bir etki altına aldığını apaçık görmekteyiz. Öyle ki Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk subayları, neredeyse Alman yanlısı olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştır.

Kitapta Türk-Alman ticari ilişkileri önemle vurgulanarak anlatılmıştır. Osmanlı'nın ticaret dili olarak Almancayı kullandığı ve ticari ilişkilerin özellikle II. Abdülhamit ve Wilhelm'in şahsi çabalarıyla geliştiği belirtilmiştir. Bu çabalar sonucunda görülmüştür ki, bu ilişkilerin gelişmesini sadece II. Abdülhamit ve hükûmeti değil, dönemin çoğu aydınları da istemiş ve faydalı görmüştür. Örneğin Mehmet Akif Ersoy'un Berlin gezisinde kaleme aldığı şiirden bir kesit, yazar tarafından kitaba konularak bu durum kanıtlanmıştır. Osmanlı-Alman ithalat-ihracatından bahsedilerek dipnotlu istatistikler koyulması, kitabın güvenilirliğini arttırır nitelikte olmuştur. 1862'de yapılan Osmanlı-Alman ticaret antlaşmasının etkilerinin 1880'lerde net bir şekilde hissedildiği, yazar tarafından aktarılmıştır. Bu ilişkilerin bir meyvesi olarak 1890'da yeniden bir Osmanlı-Alman ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı pazarındaki Alman nüfuzu arttırılmış, çeşitli imtiyazlar verilerek Almanların etkili olması sağlanmıştır. Ham madde olarak petrolün Osmanlı'da bolca bulunması fakat ülkede bu petrolü işleyecek gücün bulunmaması; Romanya petrolerinin Almanya için yetersiz gelmesi, bundan dolayı Almanların yoğun yatırım faaliyetlerinde bulunması da Osmanlı'nın sadece Almanya tarafından değil, diğer büyük devletler tarafından da sömürüye açık olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir. Bu bağlamda yazar, Baron Marschall von Bieberstein'in Türkiye'ye büyükelçi olarak atanmasını Alman sömürgecilik düşüncesiyle Osmanlı düşüncesinin ortak noktalarda birleşmesi şeklinde yorumlamıştır. Tabii ki bu antlaşma sadece Almanya'ya yaramamıştır. Yazar yine kaynaklar eşliğinde Osmanlı'nın Avusturya ve Almanya'ya yaptığı ihracat rakamlarını vererek kitabın güvenilirliğini tazelemiştir. Örneğin yazar, 1880-1904 yılları arasında Almanya'ya yapılan ihracatın %2.200 oranında arttığını belirtmiş, çeşitli istatistiklerle bu argümanı desteklemiştir.

Yazar, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı'da bulunan Alman okullarının arttığını istatistiklerle vermiştir. Alman uzmanların önerisiyle, özellikle Bağdat Demir Yolu hattında çalışan işçilerin çocuklarının eğitimden yoksun kalmaması için, güzergâh üzerindeki şehirlerde pek çok Alman okulları açılmıştır. İlk başlarda sadece Alman çocuklarını kabul eden bu okullar, sonraları Türkler ağırlıklı olmak üzere bölgede yaşayan vatandaşların çocuklarını da kabul etmiştir. Bu noktada yazarın değinmiş olduğu ve şahsi olarak mühim gördüğüm kısım ise bu Alman okullarının, başta Fransız ve İngiliz olmak üzere diğer yabancı okulların aksine "misyonerlik" faaliyetlerinde bulunmamasıdır. Almanlar dinî eğitimin aksine bu okulları iktisadi ve siyasi nüfuzlarının yayılması için bir gereklilik olarak görmüşlerdir. Bildiğimiz üzere sonraları Türkiye Cumhuriyeti'nin çok kez uğraşacağı "yabancı okullar meselesi", ağırlıklı olarak Fransızlarla olmuş, Almanlarla bu konuda diğer ülkelere nazaran gözle görülür bir problem yaşanmamıştır. Lakin ilerleyen süreçte, başta zararsız görülen bu okulların bir kısmının zararlı faaliyetlerde bulunduğu, Osmanlı hükûmeti yetkililerince tespit edilmiştir. Örneğin Malatya'da bulunan bir Alman yetimhanesindeki Ermeni çocuklarının, Osmanlı'ya bağlılıkla yetiştirilmek yerine Ermeni millî duygularıyla yetiştirildiği tespit edilince okulun kapatılması kararı, yazar tarafından belgesiyle sunulmuştur. Bu tarz olayların yanı sıra Bergama Sunağı, Millet Tapınağı gibi mühim tarihî eserler,

Alman Doğu bilimcileri tarafından Almanya'ya kaçırılmıştır. Almanların Bağdat, Hicaz gibi demir yolu faaliyetleri Osmanlı üzerinde epey bir artmıştır. Osmanlı'nın Almanya'ya ilgisi Fransa'nın gözünden kaçmamış, bunun üzerine onlar da Lübnan'da imtiyaz hakkı alarak Beyrut Limanı'nı inşa etmiştir. Özetle, büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki sömürge savaşının başladığı görülmektedir.

Kitabın ikinci kısmında imge kavramı, imge türleri, imge bilim ve çalışma yöntemlerinden bahsedilerek, incelenecek üçüncü kısma geçilmeden önce imgelemeyle ilgili metodolojik bir çalışma yapılmış, böylece kitabın son kısmının daha net anlaşılması amaçlanmıştır.

Yazar, Türk Dil Kurumuna göre imgenin “*zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey; düş, hülya, genel görünüş, izlenim, imaj; duyularla algılanan, bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar*” şeklinde tanımlandığına yer vermiştir. Bununla birlikte yazar, imgeyi sanatsal ve felsefi yönüne ağırlık vererek tanımlamış ve detaylandırmıştır. Çeşitli akademisyenlerin imge ile ilgili görüşlerine yer vererek örneklerini çoğaltmıştır. İmge kullanımına dair, üçüncü kısımda bahsedeceği eserler üzerinden; Türk edebiyatının tanınan simalarından Yahya Kemal ve Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinden örnekler vermiştir. Bir eserde imge kullanımının öneminden sıkça bahsetmiştir.

İmge türlerini ise yazar, kısaca tanıtarak örneklendirmiştir. Bu türler ise Thomas Knieper ve William John Thomas Mitchell'in kaynaklarına başvurularak tanımlanmıştır. Buna göre imge; grafik/görsel/çizimsel, algısal, düşünsel, optik ve dilsel olarak ayrılmıştır. Kısaca bu imge türlerinden bahsederek grafik imgeler; çizime dayalı resimler, heykel, fotoğraf gibi görülenler, optik imgeler; bir nesnenin aynaya yansımından veya bir mercekten kırınımına uğrayan ışık dalgalarından oluşan imgeler, algısal imgeler; duyuşsal olarak algıladığımız her şey, yani fizyologların, nörologların, psikologların, sanat tarihçilerinin ortak çalışma alanı, son olarak dilsel imgeyi ise; söz sanatlarının ve söylem biçimlerini barındıran imge türü olarak kısaca tanımlayabiliriz. Yazar tarafından imge türlerinin detaylı tanımlaması yapılmış ve örneklendirilerek okuyucunun anlaması hedefine ulaşılmıştır. İmge bilim ve çalışma yöntemleri kısmında ise, başlarda sadece “karşılaştırmalı edebiyat”ın çalışma alanı olarak tanımlanırken imge bilimin, sonraları psikoloji, nöroloji, fizyoloji ve fizik gibi çalışma alanlarına nasıl girdiğinden bahsedilmiştir. Çeşitli akademisyenlerin bu konuyla alakalı düşüncelerine yer verilmiştir. Bunların yanı sıra sanat tarihi, tarih, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilim alanlarında imge bilimin belirleyici rolünün olduğu açıklanmış, imge bilimin toplumsal ilişkileri nasıl etkilediğinden bahsedilmiştir. Son olarak da imge bilimin; bilinenin aksine herhangi bir bilimin ana bilim dalı değil, başlı başına bir bilim olduğu açıklanmıştır. İnterdisipliner bilim dalları nasıl birbirinden faydalaniyorsa, imge bilim de bu noktada kendine bir yer edinmiştir.

Kitabın üçüncü ve son kısmında ise Çanakkale Savaşı'nda görev yapmış Alman subayların hatıralarındaki Türk ve Türkiye imgesi, olumlu-olumsuz yönleriyle yazar tarafından incelenmiştir. Liman von Sanders'in *Türkiye'de Beş Yıl*, Erich von Falkenhayn'ın *Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya*, Colmar von der Goltz'un *Goltz'un Hatıraları*, Friedrich Kress von Kressenstein'in *Son Haçlı Seferi*, Kuma Gömülen *İmparatorluk*, Hans Kannengiesser'in *Çanakkale'de Türklerle Beraber/Çanakkale*

Cehenneminde 500 Alman, Carl Mühlman'ın *Çanakkale Savaşı*, *Bir Alman Subayının Anıları*, son olarak da Erich R. Prigge'nin *Çanakkale Savaşı Günlüğü* isimli kitapları incelenmiştir.

Yazarın anlatımı, sanki bahsi geçen kitapları temin edip okuyormuşuz hissiyatı vermektedir. Çünkü yazar, kitapları gayet açık bir dille özetleyip incelemiştir. Bir diğer önemli nokta ise kitapların Alman gözüyle yazılıp, Türk gözüyle irdelenmesidir. Bu nokta çok önemlidir, çünkü bahsi geçen subayların Türkiye ve Türk imgelemesi, bir Türk'ün gözüyle incelenmiştir. Alman subayların Türk ve Türkiye imgelemesinde, genel olarak olumsuz bir tavır görmekteyiz. Bu bağlamda, Alman subaylar bağlı oldukları Alman toplumuna kazandırdıkları eserlerle, Alman okurların kafasında Türklük açısından olumsuz bir imaj yaratılmış olabilir. Bundan dolayı Büyüktopçu'nun eseri bir hayli önemlidir.

Bir zamanlar müttefik olan Alman İmparatorluğu'nun ve Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli kademelerinde, önemli görevler üstlenmiş Alman subayların Türkiye görevlerinde neler gördüklerini ve neler düşündüklerini merak ediyorsak, ele aldığımız esere bakmamız yeterli olacaktır. Bunun yanı sıra bahsi geçen subayların yazdığı eserlerin ne anlattığını genel anlamda bilmek ve bunlara bir Türk gözüyle eleştirel yaklaşmak istiyorsak, yine Büyüktopçu'nun mezkûr eserine başvurabiliriz. *Çanakkale Savaşı*, *I. Dünya Savaşı* ve Türk-Alman ilişkilerinin, tarihte genel olarak popüler alanlar olduğunu biliyoruz. Bahsi geçen alanlarda çalışan öğrencilerin ve araştırmacıların, alanın önde gelen hocalarının eserlerinin yanı sıra farklı bir bakış açısı getirmesi için, ele aldığımız esere ve eserin temeli olan doktora tezine başvurması önerilir. *Alman Subayların Hatıralarında Çanakkale* eseri, bu açıdan önemli ve değerlidir.